

K. Marx—F. Engels

O HISTORIJSKOM MATERIJALIZMU IZBOR TEKSTOVA

Biblioteka »Suvremena misao«, Skolska knjiga, Zagreb 1974, 232 stranice

Izbor Marxovih i Engelsovih tekstova o »Historijskom materijalizmu« priredili su Rade Kalanj, Vjekoslav Mikecin i Ivan Salečić s ciljem da »čitatelji putem ovih tekstova shvate u čemu je aktualnost pa i nadmoćnost historijskog materijalizma danas u usporedbi s brojnim drugim teorijama i filozofijama« (str. 5), kako je u uvodnom tekstu pod naslovom »O historijskom materijalizmu danas« rekao Vjekoslav Mikecin, jedan od sastavljača »Izbora«. On, nadalje, skreće pažnju čitateljima na »neka pitanja koja se nameću u povodu izdanja ovog izbora tekstova o historijskom materijalizmu« (str. 6): aktualnost historijskog materijalizma, njegov metodologijsko-teorijski značaj, poimanje čovjeka i historije te duhovne proizvodnje uopće.

Sam izbor tekstova sačinjen je prema našim izdanjima Marxovih i Engelsovih djela a strukturiran u devet tematskih cjelina: materijalističko shvaćanje historije; načini proizvodnje i društveni odnosi; podjela rada, privatno vlasništvo i otuđenje; klasna diferencijacija društva; država i društvo; duhovna proizvodnja i oblici društvene svijesti; historijsko-materijalističko shvaćanje umjetnosti; od klasnog društva prema besklasnoj društvenoj zajednici, te čovjek, društvo i povijest. Na prvi je pogled uočljivo da su sastavljači »Izbora« pokušali ukazati na multidimenzionalnost historijskog materijalizma ili te Marxove i Engelsove misli. No, uza sve štovanje prema njihovom, mora se reći, delikatnom zadatku, čini nam se neizbježnim primjedba da bi u ovakvu izboru tekstova ili bar strukturaciji tematskih cjelina moralo biti mjesta Marxovom poimanju praxisa — kategoriji koja je za samog Marxa *nazivnik* (podvukao S. B.) svog društvenog života.

Osnovna vrijednost ovog izbora tekstova Marxa i Engelsa jest ponajprije i ponajviše informativne prirode. Namijenjen je širokom krugu čitalaca koji se istodobno upućuju na integralne tekstone Marxa i Engelsa. Čini nam se da je usitnjenost tekstova, svedena ponegdje i do razine citata, upravo rezultat nastojanja sastavljača da se otvori što

više prolaza u grandiozno zdanje Marxova i Engelsova učenja. Za takvo nastojanje sastavljačima sve pohvale. Posebno za bogat i prikladan tumač pojmova koji ovoj ediciji daje i izvjesnu enciklopedijsku notu.

Konačno, može se reći da izbor Marxovih i Engelsovih tekstova »O historijskom materijalizmu« uz hvale vrijedne napore sastavljača, može i treba da odigra baš onu ulogu koju su mu oni u uvodu i namijenili: »da svim zainteresiranim čitateljima omogući relativno cjelovit uvid u učenje osnivača historijskog materijalizma« (str. 14).

Sava Bogdanović

Bunge, Cimuta, Di Siena i dr.

MARKSIZAM I PRIRODNE ZNANOSTI IZBOR TEKSTOVA

Biblioteka »Suvremena misao«, Skolska knjiga, Zagreb 1974, priređivači: Vjekoslav Mikecin i Ivan Salečić, 220 stranica

Možda se uvodno smisao ovoga izbora tekstova ponajbolje može odrediti citiranjem pitanja koja priređivači, *Vjekoslav Mikecin i Ivan Salečić*, najavljuju u predgovoru. Oni pišu: »Danas, kao i u prošlosti, pitanje o odnosu marksizma (kao 'pogleda na svijet' i u isti mah kao znanosti o društvu, ili pak kao znanosti o mnogostrukim aspektima društvenog bitka) i prirodnih znanosti postavlja se u dvojakom smislu:

1. Da li spoznajni model znanosti o prirodi korespondira s modelom znanosti o društvu, te da li, u skladu s tim, postoji jedinstvena generalna znanstvena metoda za oblast tzv. prirodnih i tzv. povijesno-društvenih fenomena; i napokon, što čini objektivno valjanim odnosno objektivno istinitim (neideologijskim) znanje o društvu?

2. Ako je dana mogućnost da u svakom znanju, pa i u onome o prirodnim fenomenima, dođu do izražaja, pri 'obradi' tzv. iskustvenih, objektivno-provjerljivih, itd. činjenica, stanoviti ideološki stavovi, ili točnije povijesno-društveno uvjetovane norme i vrijednosti — je li onda moguće govoriti o ideološkoj neutralnosti prirodnih znanosti« (str. 6).

U prvom prilogu *Dan Muir* govori o marksizmu i znanosti. Autor polazi od pitanja »ide li marksizam ukorak sa

znanosti i je li dovoljno razvijen da bude koristan vodič kroz beskrajnu složenost modernih znanstvenih teorija,« (str. 9). U daljnjoj eksplikaciji analizira pitanje definicije govora o uzajamnim utjecajima između marksizma i znanosti, o dijalektičkom materijalizmu i znanstvenoj metodi, o razvoju dijalektike, i završava instruktivnom napomenom: »čini se da se dijalektika često upotrebljava samo kao neki izlaz za nuždu, izlaz kroz koji se može pobjeći uz nejasno mrmljanje o beskonačnoj raznolikosti svijeta kad god se naša politička predviđanja pokažu pogrešnim« (str. 20).

U drugom prilogu (*Silvano Tagliagambe*) govori o materijalističkom shvaćanju prirodnih znanosti. Autor analizira teorijska strujanja u suvremenosti, govori kritički o dijamatskim interpretacijama marksizma i napominje da »smo često bili svjedoci podizanju pojedinačnih znanstvenih tvrdnji u red univerzalnih filozofijskih istina ili, nasuprot tome, pretenziji da se tvrdnjama što su pripadale filozofijskoj interpretaciji neke određene znanstvene teorije prida strogo znanstven značaj« (str. 37).

Slijedi prilog od *A. Griesea* i *H. Horza* pod naslovom »*Marksistička filozofija i prirodne znanosti danas*«. Razmatrajući odnos filozofije i prirodne znanosti autori ističu da suština nije u tome da se one povežu nego da se ostvari suradnja u svrhu obostranog pozitivnog utjecaja. Zamisljiv je kritički stav prema teoriji konvergencije: »znanstvena i tehnička revolucija vodi progresivnom približavanju kapitalističkog i socijalističkog sistema i tako otklanja političke i ideološke suprotnosti. Jezgru te varijante ideološke borbe protiv socijalizma čini negacija temeljnog Marxova otkrića, prema kojem upravo proizvodni odnosi određuju karakter neke društvene formacije i pribavljaju uvjete za razvoj znanosti i tehnike« (str. 44). U daljnjem tekstu autori analiziraju predmet i jedinstvo filozofije, govore o teorijskim kontraverzama oko moderne fizike, o odnosima između filozofije, kibernetike i prirodne znanosti.

U četvrtom prilogu *Robert Havemann* piše o prirodnoznanstvenim aspektima filozofskih problema. Analizirajući relaciju sloboda — nužnost (Hegel i dalje) autor govori o svijesti i ideologiji, o odnosu dijalektičkog materijalizma i znanosti.

U idućem prilogu *Ludovico Geymonat* bavi se neopozitivističkom metodologijom i dijalektičkim materijalizmom. Autor iznosi osnovne karakteristike mehanicizma i početke njegove krize navodeći da su najjasnije »dubinu i ozbiljnost toga preokreta shvatili Ernest Mach i Friedrich Engels. No, putovi što su ih oni predložili za razradu nove, adekvatnije slike svijeta bili su međusobno dijametralno suprotni« (str. 79). Slijedi kritička analiza neopozitivističke ambicije po kojoj ona sebe proglašava filozofijom nove fizike. Autor, nadalje, eksplicira teorijske kontroverze napora kvantne mehanike i fenomenističkih teza u obaranju determinizma, govori o dijalektičkom materijalizmu i novom zahtjevu za kritičnošću znanosti, o kriteriju prakse i nesporazumima što ih je on izazvao.

U prilogu »*Dijalektika slučaja i nužnosti u evolucionom događanju*« *Jost Cimuta* eksplicira susret prirodne znanosti i dijalektičkog materijalizma i napominje da je svjetonazorna rasprava »ideološke raspre i time sastavni dio klasnih raspi između socijalizma i imperijalizma« (str. 95). Dalje autor navodi teorijske dijaloge oko evolucije.

U sedmom prilogu »*Organski determinizam, teleologija i svrhovit pristup u istraživanju*« *J. T. Frolova* govori o determinizmu i teleologiji, o organskom determinizmu i o svrhovitom pristupu u istraživanju.

Tema priloga *Giuseppa Di Siene* je biologija, socijalni darvinizam i marksizam. Nakon govora o stanovitim socijalnim implikacijama suvremene biologije ističe hitnu zadaću marksističke kritike znanosti što se razvija u kapitalističkom režimu »da se preispita odnos između znanosti uopće i svakog posebnog načina proizvodnje« (str. 136). Autor zatim traga za ideološkim korijenima socijalnog darvinizma i zaključuje: »Iako marksizam ne može prihvatiti neku marksističku biologiju, on utemeljuje dijalektičku teoriju odnosa između čovjeka i prirode, i sa svojom revolucionarnom praksom otvara perspektivu za prevladavanje razdvojenosti između biologije i kulture, što je povijesna, pa stoga i prevladiva razdvojenost« (str. 146).

N. P. Dubinin zastupljen je prilogom »*Socijalno i biološko u suvremenom čovjekovu problemu*«. Uvodno autor čini distinkciju između socijalnog i biološkog stajališta u pojmu »suvremeni čovjek«, govoreći dalje o budućnosti čovjeka.

kova genetskog programa i o socijalnoj odgovornosti znanstvenika.

Franco Selleri u prilogu »O ideologiji u suvremenoj fizici« naglašava važnost kvantnih teorija i veoma intresantno upozorava na razdvojenost »dviju kultura«. Nalazi da su osnovni razlozi tome stanju u odricanju od povijesti, u odustajanju od filozofije i u odbacivanju fizičke stvarnosti kod dijela moderne fizike, posebno teoretičara kvantne mehanike. U daljnjem tekstu on pokušava dovesti u vezu teorijske pretpostavke u nekih znanstvenika moderne fizike sa nizom njihovih socijalnih, a posebno idejno-političkih stavova i načina ponašanja.

U tekstu »*Prostor i vrijeme u suvremenoj znanosti*« Mario Bunge analizira prostor i vrijeme u prehistorijskom i klasičnom poimanju, preko Newtonovih i Einsteinovih teorijskih doprinosa do suvremenih koncepcija.

Posljednji, dvanaesti prilog *B. M. Kedrova* nosi naslov »*Struktura znanosti, struktura prirodne znanosti*«. Polazeći od opće strukture znanosti Kedrov analizira dvojaki strukturalni aspekt znanosti (horizontalni i vertikalni) i završava naglašavajući uzajamnu povezanost oba strukturalna presjeka prirodne znanosti.

Ako pokušamo, tek u prirodi ovog prikaza rezimirati nakane sastavljača ovog izbora tekstova, onda valja istaći, da prilozi, slijedeći neke uvodne relacije, filozofije i prirodne znanosti (principijelne distinkcije, suradnja i sl.), elaborirajući odnose marksističke filozofije (u nekih autora dijalektički i historijski materijalizam, što podsjeća i na stanovite dijamatske provenijencije) i prirodne znanosti, analizirajući odnose među prirodnim znanostima, ističući teorijske kontroverze na relaciji teorija i moderna prirodna znanost (kvantna mehanika, teorijske i idejne implikacije i sl.) pružaju široki spektar problema, teza, pitanja, pa i dilema, što govore sami po sebi koliko su odnosi marksizma i prirodnih znanosti, danas (ne manje nego jučer) i znanstveno-teorijski i povijesno-praktično aktualni.

I na kraju, ovaj izbor tekstova predstavlja dragocjen primjer instruktivno-informativnog prezentiranja »na jednom mjestu« lepeze suvremenih odnosa marksizma i prirodne znanosti, i vjerojatno provocira očekivanje, ako već i ne najavljuje potrebu za jednim kritičnijim pristupom (to će reći marksističkom teorijskom elaboriranju) koji bi sa de-

finiranih kriterija (konsekventan pristup, komentari i sl.) pokušao nadomjestiti dosad neispunjenu prazninu naše znanstveno-kritičke periodike.

Celestin Sardelić

Srđan Vrcan

DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI I MODERNO DRUŠTVO

Biblioteka »Suvremena misao«, Skolska knjiga, Zagreb 1974, 182 stranice

U oskudnosti socioloških studija o problemu društvenih nejednakosti i bogatstvu ideološki osjenčenih rasprava o istom problemu u nas, ova Vrcanova knjiga dolazi u pravo vrijeme.

Knjiga ima pet poglavlja. Prvo poglavlje nosi naslov »*Postavljanje problema*«. Društvene nejednakosti — stara tema, koje se ozbiljnije još dotakao Aristotel, prolazila je kroz rešeta društvenih sistema da bi uvijek na nov način ukazivala na značaj i težinu koju nosi. Autor je veoma iscrpno prikazao i dokazao genezu proučavanja i prilaženja ovoj temi, spretno razbistrio i precizno odredio okvir istraživanja za koji kaže: »Predmet ovih razmatranja ponajprije su i ponajviše društvene nejednakosti sistematske i strukturalne naravi« (str. 16). Tako je izostrio svoju sociološku blendu na najvažniji dio društvenih nejednakosti.

Devet općih obilježja društvenih nejednakosti koje je autor izdvojio pomogle su mu da dođe do zaključka »da društvene nejednakosti sistematske i strukturalne naravi tvore jedan od bitnih načina postojanja klasnog svijeta uopće, i to do te mjere da se može ustvrditi kako klasno društvo postoji gdje postoji sistematska i strukturalna društvena nejednakost masovnih razmjera. Isto tako kao što se može ustvrditi da tamo gdje postoji sistematska i strukturalna nejednakost očito postoji i klasno društvo« (str. 17).

Naslov drugog poglavlja »*Društvena nejednakost i građansko društvo*« govori nam da se autor prihvatio analize društvenih nejednakosti sistematske i strukturalne naravi u modernom građanskom društvu. Uočava da je to značajan problem modernog građanskog svijeta »kako u vrijeme burnih i dinamičnih društvenih gibanja kad se gra-